

MATERINSTVO KOT IZBIRA – ŽENSKÉ BREZ OTROK

117

MOTHERHOOD AS A CHOICE – WOMEN
WITHOUT CHILDREN

Urška Gorjan, mag. soc. ped.
OŠ Domžale, urskagorjan@yahoo.co.uk

POVZETEK

Prostovoljna odločitev za življenje brez otrok je relativno moderen pojav. Materinstvo ni več prioriteta med odločitvami in več se delež žensk, ki se po lastni volji ne odločijo za otroke. V prispevku predstavljamo rezultate kvalitativno zasnovane raziskave, s katero smo želeli ugotoviti, zakaj se vedno več žensk odloča, da ne bodo imele otrok. Namen je poiskati in raziskati vzroke za to odločitev ter ugotoviti, ali in kako se življenje teh žensk razlikuje od žensk, ki so matere. Intervjuvanke menijo, da imajo polno in zadovoljujoče življenje, in si ne želijo vanj vnašati večjih naporov in stresa, ki jih prinaša starševstvo. Svoje odločitve ne skrivajo in mnenijo, da jo je njihova okolica sprejela.

KLUČNE BESEDE: *ženska, materinstvo, ženske brez otrok, materinski mit*

ABSTRACT

The free, spontaneous and voluntary decision to opt for life without having children is a relatively modern phenomenon. Motherhood is no longer a priority and the percentage of women who freely choose not to have children is growing. In

this article we present the results of qualitative research in which we tend to find the reasons for this growing trend. In addition we will try to find out if and how the lives of these women are different in comparison to mothers. The common denominator of these childfree women is that they are firmly convinced that they live a full and quite satisfactory life and they do not wish to add any form of burdens and stress in the form of parenthood. They have no intent to conceal their decision and they firmly believe that it is accepted by society.ž

KEYWORDS: *woman, motherhood, women without children, motherly, myth*

UVOD

Delitev del, ki je zaznamovala človeštvo, je moškemu dodelila vlogo lovca in zaščitnika družine, medtem ko je bila ženska vloga vezana na skrb za dom (gospodinjenje) in skrb za otroke (materinstvo). Materinstvo je splošno sprejeto kot glavni vidik identitete odrasle ženske. Ostale identitete so le dodane identiteti materinstva. Materinstvo velja za vir zadovoljstva, čustvene stabilnosti in občutka izpopolnjenosti ženske. Mnenje oziroma stereotipi o materinstvu vplivajo na vse ženske, tiste z in tiste brez otrok. Mnenje, da je materinstvo normalno in naravno, izzove predsodek, da so ženske, ki so brez otrok, nenormalne oz. nenaravne in nežensvene. Nekaterne ženske otrok ne morejo imeti zaradi zdravstvenih posebnosti ali pa se zavestno tako odločijo. Mi se osredotočamo na to drugo skupino. Raziskave so pokazale, da se pojav posameznikov brez otrok danes razlikuje od istega pojava v preteklosti. Danes se povečuje število zdravih žensk brez otrok, ki so samske ali živijo v zakonu ali partnerski vezi (Coleman, 1996, v Portanti, 2009).

MATERINSTVO V POSTMODERNI

Znak postmoderne je spreminjanje življenjskih potekov. V moderni se je govorilo o tipičnih, pričakovanih ali normalnih življenjskih potekih oziroma standardnih prehodih, ki so sloneli na kulturnih in družbenih normah. Življenjski poteki pa se sčasoma spreminjajo in nanje vplivajo vse institucionalne spremembe na sistemski ravni, npr. podaljševanje izobraževanja, sprememba trga delovne sile, pravno izenačenje zakonske in izvenzakonske zveze itd. Tržni model postmodernega življenja predpostavlja posameznike brez družin in otrok. »Usmerjen je na posameznika ali posameznico in ukvarjanje s samim seboj: uspeh, kariera, urjenje telesa, negovanje, športno udejstvovanje, samoizpopolnjevanje, samorealizacija, skrb za zdravo telo, joga, meditacija, potovanja ... Vsakdo naj bo neodvisen, da bo lahko ustregel tržnim zahtevam in idealnim podobam, ki nas pozivajo iz revij, televizijskih nadaljevanj, jumbo plakatov itd. Tržni subjekt je po tem pojmovanju individualiziran subjekt, ki ga ne ovirajo medosebni odnosi, zakon in družina.« (Ule in Kuhar, 2003, str. 27).

Ljudje, ki se danes odločajo za otroke, tega ne počnejo zato, da bi imeli kakšne koli koristi ali prednosti. V ospredju so predvsem emocionalne potrebe staršev, občutek odgovornosti za otoka, biti potreben in zaželen. Z otrokom dobijo občutek, da se uresničujejo v naslednji generaciji. Te psihološke koristi se izražajo v želji po smislu življenja, težnji po osrečevanju. »Zanimivo je, da vse več staršev ne razume starševstva kot predanost, socialno obveznost, služenje, temveč kot življenjsko obliko, kjer sledijo svojim življenjskim načrtom in življenjskemu smislu« (Beck-Gernsheim, 2002, v Ule in Kuhar, 2003, str. 57).

Večina ljudi pred starševstvom ne razmišlja o tem, da bi imeli oziroma da ne bi imeli otrok. Imajo jih, ker se jim to zdi logičen korak v določenem obdobju življenja. Defago (2005, po Velišček, 2014) omenja tudi možnost, da se ljudje odločijo za otroka, ker je to lažje kot najti druge stvari, ki jih lahko počnemo oziroma nas zadovoljujejo. »Ko se oseba ustali (konča izobraževanje, si najde stanovanje, stalnega partnerja in službo), kar naenkrat ostane brez življenjskih ciljev. V tem trenutku lahko stori dvoje; za večino je

to znak, da je pravi čas za otroka ... Le redki pa premorejo dovolj volje in motivacije, da na novo osmislijo svoje življenje – tisti si najdejo aktivnosti, ki jih izpolnjujejo, osrečujejo in jim zapolnijo dan« (Defago, v Velišček, 2014, str. 33).

Svoboda je eden najpogostejših vzrokov pri odločanju o življenju brez otrok (Jacobson, 2001, v Pelton in Hertlein, 2011). Svoboda omogoča spontanost, možnost menjave služb in predčasne upokojitve. Jacobson omenja tudi druge vzroke, kot je izogibanje stresu in napak pri vzgajanju, ter to, da posamezniki ne marajo otrok. Enako Somers (1993) ugotavlja, da so svoboda, neodvisnost in neprijetnost dnevnih opravil, ki jih prinašata vzgoja otrok ter kariera, glavni vzroki, zaradi katerih se posamezniki ne odločijo za otroke. Nasprotno so starši za odločitve o otrocih navedli, da imajo radi otroke, ponos in uspeh ob starševstvu in prijetnost dnevnih opravil, povezanih z vzgojo otrok in druženje z njimi.

V današnjem času rastejo zahteve, ki jih ima družba do staršev. Otroci predstavljajo veliko skrbi in strahu. Vprašani Ali mi bo uspelo?, Ali bom zmogla? sta vprašani mnogih, ki so pred veliko odločitvijo. Danes se mnogi srečujejo tudi z vprašanjem, če lahko otroka finančno preskrbijo. Starševstvo je postalo zelo odgovorna naloga, ki zahteva vzgojno, socializacijsko, časovno in finančno preskrbljenost. Kdaj imeti otroke in ali sploh imeti otroke, je postala pri mnogih odločitve, ki je tehtno premišljena. Posamezniki pretehtajo vse prednosti in pomanjkljivosti obeh načinov življenja ter čemu se bodo morali odreči in za koliko časa. Z rastjo zahtev, ki jih družba pričakuje od staršev, in sprejemanjem le-teh se je začela pojavljati zavestna odločitve za življenje brez otrok. »Do take odločitve lahko pride zaradi zapolnitve življenja z drugimi projekti, zaradi kariere, zaradi negotovega partnerstva, zaradi občutka negotovosti, strahu ali celo iz ljubezni do otrok« (prav tam, str. 59). Predvsem od žensk se pričakuje, da po rojstvu otroka prilagodijo svoje življenje otroku. A vse ženske niso pripravljene žrtvovati svojega načina življenja. Prav tako se posameznice v tridesetih ali štiridesetih letih, ki še nimajo otrok in so zadovoljne s svojim življenjem, težko odločijo za tako veliko spremembo. Saj so mnoge v svojem življenju že našle zadovoljitve, ki se jim niso pripravljene odreči (Cable in Sadie, 2005). Primerjanje, tehtanje in odločanje kažejo na sprejemanje

velike odgovornosti in zavedanje, da je ta odločitev nepovratna. Neuspeh pa zelo boleč.

ŽENSKE BREZ OTROK

Po Mojci Urek (1998) je ženska, ki se iz kakršnegakoli vzroka ne odloči za otroke, označena kot nenavadna, nemoralna in sebična. Domneva se, da si vse ženske želijo roditi in da je to njihova največja izpolnitev. Zato naj bi bila ženska, ki nikoli ni imela otrok, čustveno in osebnostno neizpolnjena. Boj za pravico do lastnega telesa je bila ena od najpomembnejših bitk za ženske, ki so jih bile še v 20. stoletju. Ženske so spoznale, da bodo postale resnično svobodne šele, ko se bodo rešile stalnih nosečnosti, porodov in dojenja. To je bil boj za pravico do uporabe kontracepcije, s čimer bi lahko ženske nadzirale in omejile rojstva otrok. Boj za kontracepcijo je hitro prerasel v rušenje sistema ženske sužnosti (Žnidaršič, 2000).

Možnost načrtovanja in odločanja o starševstvu se je začela uveljavljati pri generaciji žensk, ki so dosegle odraslost po splošni razširitvi in dostopnosti kontracepcijskih sredstev. Kljub temu da so kontracepcijska sredstva poznana že dolgo časa, je bil odnos do njih odklonilen. Pri tem je imela od srednjega veka veliko vlogo cerkev, ki je nadziranje rojstev želela zajeziti in ga zato označila kot hud greh (Heinsohn in Steinger, 1993). Prav tako so strogo preganjali in obsojali splav (ki ga cerkvene oblasti še vedno ne priznavajo in ga označujejo za umor). Nadzor rojstev pa je seveda že dolgo imel svoje zagovornice, večinoma ženske, »vendar gibanje za načrtovanje družine v večini dežel vse do 1. svetovne vojne ni imelo širšega vpliva« (Giddens, 2000). Svobodno odločanje o rojstvu otrok je povezano s pridobivanjem političnih pravic žensk, zato se do 1. svetovne vojne ni pojavljalo kot družbeno vprašanje.

Ženska spolna vloga danes ni več takšna kot nekoč in danes se ženska ne uresničuje več samo v razmnoževalni funkciji. Materinstvo ni več ekskluzivna identiteta in prioriteta med odločitvami v ženskem življenjskem poteku, saj se »veča delež žensk, ki se po lastni volji ne odločijo za otroke« (Baber, Allen, po Švab, 2001, str. 103). Defago (2005, po Velišček, 2014) navaja, da ženskam z otroki

nikoli ni bilo treba upravičevati svojega obstoja, saj so izpolnile svoje poslanstvo z materinstvom, ženske brez otrok pa ga morajo še najti.

Zanimanje za prostovoljno odrekanje otrokom se je začelo v osemdesetih letih. Obsežne študije na to temo so bile objavljene v letih 1980 in 1982. Razlog za povečano zanimanje za to temo je ugotovitev, da število posameznikov brez otrok narašča (Landa, 1983). Prostovoljna odločitev za življenje brez otrok (childlessness) je relativno moderen pojav v Evropi. V zgodovini je tudi do 20 % žensk v Ameriki in Angliji ostalo brez otrok, vendar to ni bila stvar odločitve, ampak posledica revščine, slabe prehrane in bolezni. Strokovnjaki predvidevajo, da bo tudi v prihodnje približno 20 % žensk ostalo brez otrok, vendar številne zaradi lastne odločitve (Hakim, 2003). V ZDA se delež vsako leto dvigne za približno 1 % (Pilkington, 2008). Statistični podatki v zahodni Evropi kažejo, da 20 % žensk, rojenih po letu 1960, ne bo imelo otrok, in celo 25 % tistih, ki so rojene po letu 1970 (Beck-Gernsheim, 2002, po Ule in Kuhar, 2003).

V Sloveniji je celotna generacija žensk z začetka šestdesetih let do leta 1995 rodila vsaj enega otroka. Podobno je opaziti pri ženskah, rojenih v drugi polovici 60. let, toda v tej generaciji je opaziti, da je med visoko izobraženimi ženskami slaba petina žensk, ki pri starosti od 30. do 34. leta še niso rodile. Leta 1995 je v starostni skupini od 25 do 29 let rodilo okrog 85 % žensk z osnovnošolsko ali nižjo izobrazbo, skoraj 80 % žensk s srednjo izobrazbo in 30 % žensk z višjo ali visoko izobrazbo. Delež žensk brez otrok, rojenih v sedemdesetih letih, naj bi se dvignil s 5 % na 19 % v generaciji. Podatki kažejo, da so ženske in moški, ki imajo otroka do dopolnjenega 29. leta starosti, v povprečju manj izobraženi od tistih, ki še nimajo otrok (Ule in Kuhar, 2003). Iz teh podatkov je jasno razvidno, da se ženske z nižjo izobrazbo v zgodnejših letih odločajo za materinstvo, medtem ko se ženske z višjo izobrazbo za otroke odločajo kasneje, kar lahko privede tudi do tega, da se za otroke ne bodo odločile ali se bodo odločile prepozno in tako ostale brez otrok. Pri tem ni nujno, da se ženska zavestno odloči, da ne bo imela otrok, ampak je to odločitev tako dolgo prelagala, da se ji je »biološka ura« iztekla.

Pari, ki želijo ostati brez otrok, utemeljujejo svojo odločitev z različnimi razlogi (po Marjanovič Umek in Zupančič, 2004):

- zaradi otrok bi bili omejeni pri poklicnem razvoju in osebni svobodi;
- nega in vzgoja otrok zahtevata prevelike spremembe v načinu življenja;
- skrb, vzgoja otrok in izobraževanje otrok veliko stanejo;
- otroci povzročajo nered in vplivajo na zdravje staršev;
- ukvarjanje z otroki zahteva od staršev preveč časa, jim povzroča dodatne skrbi in težave.

Laura S. Scott (2006, v Velišček, 2014), ki je raziskovala ljudi brez otrok, je odkrila šest glavnih motiviv ali razlogov, zakaj se ženske odločijo, da ne bodo imele otrok:

- dejstvo, da so zadovoljne z življenjem in razmerjem, ki ga živijo;
- visoko cenijo svobodo in neodvisnost;
- odpor do življenja s tovrstnimi obveznostmi;
- odsotnost želje po otroku, pomanjkanje materinskega nagona;
- želja po življenjskih izkušnjah/dosežkih, ki jih je težko doseči, če imaš otroke;
- želja po osredotočenosti na svoje lastne interese, potrebe in cilje.

Prostovoljna odločitev za življenje brez otrok je navadno višja pri moških kot pri ženskah. Kljub temu da odločitev za otroke bolj spremeni življenje žensk, si jih le-te bolj želijo, čeprav je zaznati, da to odločitev veliko mater tudi obžaluje. Raziskava Hakim (2003) je pokazala, da so večinoma ženske, ki se odločijo za življenje brez otrok, bolj osredotočene na kariero, čeprav to ni pravilo. Socialni status parov in posameznikov brez otrok je nekoliko višji, tudi izobraženost je pri teh posameznikih višja. Delitev dela med partnerjema brez otrok ostaja enaka (ženske opravijo večji del gospodinjskih del), prostočasne aktivnosti pa v večji meri partnerja preživljata skupaj (v večji meri kot starši otrok). Cilj je bil ugotoviti,

ali in kako zakonodaja vpliva na odločitev za otroke. Ugotovljeno je bilo, da zakonodaja vpliva na posameznike, ki si otrok želijo in se zato lažje odločijo za otroka več. Odločitev za življenje brez otrok pa ni pogojena z zakonodajo, ampak je bolj osebne narave in nanjo ne vplivajo različni otroški dodatki in olajšave. Enako je bilo ugotovljeno tudi v naši raziskavi.

NAMEN RAZISKAVE IN METODOLOGIJA

Ob pregledu literature smo opazili, da je raziskovanje dejavnikov, zakaj se nekatere ženske odločijo, da bodo ostale brez otrok, ter posledic njihove odločitve še vedno v začetnih fazah. Namen je bil raziskati, če obstajajo dejavniki, ki vplivajo na odločitev, ali ženska bo imela otroke ali ne, ter kateri dejavniki to so. Zanimalo nas je mnenje žensk, ki so se odločile, da ne bodo imele otrok, kako se njihovo življenje razlikuje od življenja žensk z otroki ter opredelitev pozitivnih in negativnih vidikov starševstva iz njihove perspektive. Z raziskavo smo želeli osvetliti ta pojav ter preseči stereotipne poglede na ženske, ki so se odločile, da ne bodo imele otrok.

V raziskavi smo uporabili metodo kvalitativnega raziskovanja. Vključili smo sedem žensk, s katerimi smo izvedli intervjuje. Vključili smo le ženske, ki so se odločile, da ne bodo imele otrok. Ženske, ki nimajo otrok iz zdravstvenih razlogov, niso bile vključene v raziskovalno skupino. Do vzorca smo prišli preko znancev ali samih intervjuvank, ki so nam svetovale ali tudi omogočile stik z naslednjo intervjuvanko. Najmlajša med njimi je bila v času intervjuja stara 33 let, najstarejša pa 54 let. Uporabili smo nestandardizirani polstrukturirani intervju. Kodiranje je bil osnovni postopek obdelave podatkov. Vsak intervju smo večkrat prebrali, da smo izluščili osnovno misel, in nato izbrali pomembne podatke in jih podčrtali. V prvem koraku smo izbrali enote kodiranja, ki tvorijo zaključene misli. V naslednjem koraku smo iz gradiva prepoznali celote, ki so se nanašale na določen pojav ali lastnost, ter jih poimenovali s pojmi. Pojmi so osnovna enota analiziranja. Na naslednji stopnji obdelave smo vključili definiranje pojmov oziroma kategorij, s čimer smo obrnili postopek prejšnje faze. Na ta način smo sestavili

besednjak pojmov nastajajoče teorije. To smo storili tako, da smo mehanično zbrali vse enote besedila, ki smo jim pripisali isti pojem.

IZSLEDKI

V postopku obdelave podatkov smo ugotovili veliko število kategorij, ki smo jih združili v pet vsebinskih področij: osebni opis, značilnosti, družabno življenje, odziv okolice ter prednosti in pomanjkljivosti starševstva. V nadaljevanju bomo na kratko predstavili glavne ugotovitve, ki smo jih s pomočjo intervjujev pridobili, obširnejša predstavitev vsebinskih področij in kategorij pa se nahaja v magistrskem delu Gorjan (2015).

TABELA 1: Pregled vsebinskih področij

VSEBINSKO PODROČJE	KATEGORIJE
osebni opis	<ul style="list-style-type: none"> • družina • otroštvo • odnos do otrok • odločitev • o sebi • starost
značilnosti	<ul style="list-style-type: none"> • zaposlitev • prosti čas • domača žival • vera
družabno življenje	<ul style="list-style-type: none"> • partner • prijatelji • zaposlitev – sodelavci
odziv okolice	<ul style="list-style-type: none"> • družina – odločitev • prijatelji – odločitev • zaposlitev (sodelavci) • odločitev • družba
prednosti in pomanjkljivosti starševstva	<ul style="list-style-type: none"> • prednosti starševstva • pomanjkljivosti starševstva

Pri temi družinskih članov je opazno, da intervjuvanke prihajajo iz zelo različnih družin; tri intervjuvanke so odraščale v družini s tremi otroki, tri z dvema in le ena intervjuvanka je odraščala kot edinka. V ostalih raziskavah (Park, 2002; Defago, 2005, po Velišček, 2014) je bilo ugotovljeno, da naj bi večinoma ženske, ki si ne želijo otrok, odraščale kot edinke, kar se z našo raziskavo ne ujema. Štiri intervjuvanke so odraščale z obema staršema, tri pa v ločenih družinah, v katerih je skrb zanje prevzela predvsem mama. Odnosi med starši pa se zelo razlikujejo. Ena intervjuvanka omenja zelo ljubeč odnos med staršema, dve menita, da je bil odnos med staršema brez posebnosti (v intervjuju ne omenjata pretirano ljubečega odnosa, ne prepirov ali nerazumevanja). Ena omenja zakonsko zvezo staršev kot zvezo zaradi finančne varnosti, saj je oče z zakonom eksistencialno rešil mamo. Prav tako so med njimi velike razlike pri odnosih med sorojenci, zato ocenjujemo, da njihov odnos s sorojenci na odločitev, da ne bodo imele otrok, ne vpliva.

Pet intervjuvank omenja zelo tesne odnose z mamo. V času odraščanja so bile na mamo veliko bolj navezane kot na očeta. Mame so večino svojega časa posvečale materinstvu in gospodinjstvu. Le dve intervjuvanki nista omenili tesnejših odnosov z mamo. Tudi pri njiju lahko opazimo, da so svoj čas v veliki meri posvečale domu in materinstvu, medtem ko so bili očetje fizično ali le emocionalno odsotni. Domnevamo lahko, da odločitev, da ne bodo imele otrok, izhaja iz primarne družine in njihovih odnosov z mamo ter distanciranim očetom. Vse intervjuvanke omenjajo mame kot dobre in ljubeče. Nobena pa ni nikoli omenila, da bi mame kdaj izrazile, da jim je skrb za otroke naporna ali prezahtevna. A kot so nekatere v intervjuju tudi same omenile, so materinstvo že takrat začutile kot naporno, stresno in polno odpovedovanja.

V odnosu do otrok bi intervjuvanke lahko razdelili na dve skupini, kar potrjujejo tudi raziskave (Hakim, 2003; Kačičnik, 2006). V prvo skupino spadajo tiste, ki pravijo, da otrok ne marajo in niso rade v njihovi družbi. V to skupino bi lahko uvrstili tri intervjuvanke. V drugo skupino pa uvrščamo štiri intervjuvanke, ki imajo otroke rade, so rade v njihovi družbi in pogosto pazijo otroke sorodnikov ali prijateljev. Nikakor niso vse negativno nastrojene proti otrokom, kar nam narekujejo stereotipi in kar je v svoji raziskavi

ugotovila tudi Velišček (2015). Večji del jih uživa v družbi otrok ter pogosto pazijo otroke sorodnikov. Vse intervjuvanke pa se strinjajo, da so otroci zelo naporni. Menijo, da se mora ženska odpovedati marsikateri dejavnosti, ko dobi otroka. Materinstvo sprejemajo kot odpovedovanje svojim interesom zavoljo otrok. One pa so s svojimi življenji zadovoljne in si ne želijo vnašati vanje tako korenitih sprememb. Otroke povezujejo tudi s povečanjem stresa v življenju. To se ujema z ugotovitvami številnih raziskav, ki jih omenjajo Cable in Sadie (2005), Hakim (2003), Kenkel (1985, po Marjanovič Umek in Zupančič, 2004), Ule in Kuhar (2003) in Velišček (2014). V raziskavi Velišček (2015) je polovica intervjuvank kot razlog za svojo odločitev, da ne bodo imele otrok, navedla splet okoliščin (odsotnost partnerja), pri čemer se lahko vprašamo, ali je bila odločitev za brez otrok res odločitev teh žensk ali so se le sprijaznile s tem, da otrok ne bodo imele, ter začele svojo energijo vlagati v druga področja življenja (izobrazba, delo, prijatelji, hobiji ...).

Pri temi odločitev smo bili pozorni na več vidikov. En vidik je časovni, torej kdaj so sprejele odločitev, da ne bodo imele otrok. Drugi pa je, kako je do odločitve prišlo, torej ali je bila odločitev trenutna (kot posledica določenih dogodkov) ali je bila plod dolgotrajnejših razmišljanj. Vse intervjuvanke so povedale, da odločitev ni bila trenutna, ampak je bila plod dolgotrajnejših razmišljanj, ki so se začela že v mladosti. Intervjuvanke omenjajo, da je ta odločitev v njih rasla in da nikoli niso začutile želje po otrocih. Kot vzrok za odločitev navajajo pomanjkanje želje po otroku, nobena pa ne najde povoda zanjo v določenem ali določenih dogodkih v otroštvu ali mladosti. To je v svoji raziskavi ugotovila tudi Kačičnik (2006), ki zapiše, da *»skozi analizo podatkov, pridobljenih z intervjuji, ni bilo mogoče ugotoviti posebnih razlogov, zakaj so se odločile za življenje brez otrok. Razlog take odločitve, kot kaže, niso nikakršne travmatične, neprijetne odločitve iz otroštva in življenja nasploh.«* Večina intervjuvank meni, da bi morale vse ženske tehtno premisliti, preden imajo otroke, ali si to res želijo. Verjamejo, da večina žensk tega ne naredi in imajo otroke, ker se to od njih pričakuje, ker je to »normalen« potek življenja. Intervjuvanke opozarjajo na dejstvo, da imamo vedno možnost izbire. Svojo odločitev sprejemajo kot odgovorno v nasprotju s tistimi, ki o otrocih niso razmislile in

sedaj v materinstvu trpijo ali so celo neodgovorne ter neljubeče do svojih otrok. Zagovarjajo stališče, da v ženskah ni nič takšnega, da bi morale imeti otroke, oziroma da materinski nagon ne obstaja, da je družbeno ustvarjen in vsiljen ženskam.

Pri primerjanju intervjuvank med seboj in iskanjem njihovih skupnih značilnosti sem opazila, da ni nikakršnega modela ali pravila, kakšne so ženske, ki si ne želijo otrok. Stereotipi o kariertkah, egoistkah in osamljenih ženskah v našem primeru ne držijo. Nekatere raziskave ugotavljajo, da imajo ženske, ki si otrok ne želijo, višjo izobrazbo in višje dohodke (Bach, 1999, po McAllister in Clarke; 1998, Park, 2002; Velišček, 2015), medtem ko se je pri raziskavi Kiernan (1989, po McAllister in Clarke, 1998) izkazalo, da ni statistično pomembne povezave med ženskami brez otrok in materami z izobrazbo ali poklicem. Razlike med posameznicami z otroki in brez otrok so večje v njihovem odnosu in vrednotah kot pa v socialno-ekonomskih vidikih (Portanti, 2009). Večina intervjuvank v naši raziskavi ima visoko izobrazbo, a bolj kot formalno izobrazbo bi izpostavili sposobnost odprtega razmišljanja izven družbenih struktur ter sposobnost reflektiranja same sebe. Vse intervjuvanke so zaposlene, a imajo do svojega dela različen odnos. Ena intervjuvanka s svojim delovnim mestom ni zadovoljna in ga sprejema le kot zaposlitev oz. vir dohodkov, medtem ko ena svoje delo vidi kot poslanstvo ter se je zanj pripravljena odpovedati tako partnerju kot otroku. Ostale v svojem delu uživajo, ga z veseljem opravljajo ter ga sprejemajo kot pomemben del svojega življenja, a le kot del življenja. Poudarjajo, da se zaradi dela niso odpovedale družini. Prav tako so med njimi velike razlike v preživljanju prostega časa. Večina (šest) se jih redno ukvarja s športom (tek, pilates, sprehodi v naravo), v katerem vidijo predvsem sprostitve, a tudi skrb za svoje telo. V prostem času jih šest vidi predvsem čas, ko se lahko sprostijo ter se ukvarjajo ljubimi dejavnostmi (branje knjig, ogled filmov, obiski koncertov, poslušanje glasbe, obisk kozmetičarke, druženje s prijatelji). Vse so mnenja, da bi se ob otroku težje posvečale prostočasnim aktivnostim in bi se jim morale za določen čas odpovedati. Žrtvovanje samega sebe, breme, dolžnost in nesvoboda pri odločanju o preživljanju prostega časa omenja tudi Kačičnik (2006). Prav tako Velišček (2014) ocenjuje,

da se intervjuvanke v njeni raziskavi ukvarjajo s številnimi prostoročasnimi aktivnostmi, vse pa se zavedajo, da vsega tega ne bi mogle početi, če bi imele otroke.

V raziskavi Kačičnik (2006) je bilo ugotovljeno, da ima večina intervjuvank domače živali, in to pse, ki veljajo za najzahtevnejšo domačo žival. V naši raziskavi je imela le ena intervjuvanka domačo žival, dve sta imeli željo, da bi domačo žival imeli, a se zanjo nista odločili. Vse so mnenja, da domača žival od lastnika zahteva skrb ter odpovedovanje. Večina meni, da zanjo nimajo časa ter da bi bila žival preveč sama.

Skupna značilnost vseh intervjuvank je, da nobena ne pripada nobeni verski izpovedi. Štiri so do verskih institucij zelo kritične, saj menijo, da cerkev postavlja nemogoče družbene pogoje. Vse so zelo kritične do vmešavanja cerkve v njihova življenja. Enako je bilo ugotovljeno tudi v raziskavah Kačičnik (2006) in Velišček (2014). V naši raziskavi je ena intervjuvanka mnenja, da ima vera v življenju lahko pozitiven učinek na posameznika in da se mnogi v težkih trenutkih zatečejo prav v vero in cerkev.

Raziskave v Veliki Britaniji (po Park, 2002) so pokazale, da je večina žensk, ki so se odločile, da bodo ostale brez otrok, samskih in 40, 2 % jih nikoli ni bilo poročenih. V moji raziskavi je šest od sedmih intervjuvank v zvezi, a je le ena poročena. Ena je v istospolni vezi, a meni, da to ni nikakor povezano z njeno odločitvijo, da ne bo imela otrok. Nekatere raziskave (McAllister in Clarke, 1998) kažejo, da imajo ženske brez otrok pogosto partnerje, ki so več kot pet let mlajši ali starejši od njih, česar pri svojih intervjujih ne morem potrditi, saj so intervjuvanke večinoma manj kot pet let mlajše od partnerjev, tri pa so enake starosti ali imajo enoletno razliko.

Večina intervjuvank je zelo aktivnih v družabnem življenju. Pet intervjuvank daje prijateljskim odnosom velik poudarek in menijo, da jih prijateljske vezi osrečujejo. Do enakega sklepa sta prišli tudi Kačičnik (2006) in Velišček (2015). V naši raziskavi le dve intervjuvanki prijateljstvu ne dajeta velikega pomena in menita, da večine prijateljev ne bi pogrešali, če jih ne bi več videli.

V raziskavah Kačičnik (2006) in Velišček (2014) se je izkazalo, da ima družba še vedno odklonilno mnenje do žensk, ki si otrok ne želijo. Intervjuvanke poročajo »o občutkih nelagodja, drugačnosti

in o tem, da jih ljudje zaradi tega drugače gledajo in jih obrekujejo« (Velišček, 2014, str. 103). Enako ugotavljajo tudi raziskave Park (2002), Pelton in Hertlein (2011), Somers (1993) in Veever (1980, po Park, 2002). V naši raziskavi vse intervjuvanke omenjajo tudi, da so kdaj naletele na odziv družbe, da ženska mora imeti otroke, in na pritisk, da ženska mora biti mati. A v nasprotju z drugimi raziskavami (Defago, 2005, po Velišček, 2014 in Velišček, 2015) vse intervjuvanke omenjajo, da je njihova okolica sprejela njihovo odločitev. Vse so se o svoji odločitvi, da ne bodo imele otrok, pogovarjale z nekom iz ožje družine, večinoma s sestrami ali mamami, ter jim odločitev tudi jasno povedale. Družine so njihovo odločitev sprejele, le pri dveh intervjuvankah so starši izrazili željo, da bi radi imeli vnuke. Vse intervjuvanke, ki živijo v partnerski vezi, so svojo odločitev že na začetku veze partnerju povedale. Pri štirih intervjuvankah so bili tudi partnerji enakega mnenja, partner ene intervjuvanke je bil sprva presenečen nad njeno odločitvijo, a je danes zelo zadovoljen z njunim življenjem, medtem ko si partnerka ene intervjuvanke še vedno želi otrok. Na delovnih mestih večina intervjuvank ne opaža razlik med sabo ter ženskami, ki imajo otroke. Le ena intervjuvanka omenja, da je morala večkrat delati ob vikendih ter med prazniki, a se je temu uprla in sedaj razlik ne opaža več. Ena intervjuvanka je doživela negativno izkušnjo, ko je ginekologinji povedala, da si ne želi imeti otrok. Negativen odziv na njeno odločitev je doživela še pri dveh ginekologinjah, ki nista sprejeli njenega mnenja.

Večina intervjuvank vidi v starševstvu več pomanjkljivosti kot prednosti, kar velja tudi za raziskavo Velišček (2015). Štiri intervjuvanke prednost starševstva vidijo predvsem v starosti, ko bodo otroci lahko skrbeli za svoje starše. One v starosti ne bodo imele družbe svojih otrok, a izpostavijo, da tudi če imaš otroke, ni nujno, da bodo v starosti skrbeli zate. Vse se strinjajo, da je vez med otrokom in mamo najmočnejša in najpomembnejša vez v življenju posameznika. Vse menijo, da otroci predstavljajo veliko dodatnega dela, skrbi, obveznosti in odrekanja. Intervjuvanke starševstvo doživljajo kot žrtvovanje samega sebe, nesvobodo pri odločanju, odgovornost, breme in veliko dolžnosti.

SKLEP

Pojav, da se ženske odločijo, da ne bodo imele otrok, je relativno sodoben. Kot vsak nov pojav je tudi ta v družbi sprejet z zadržkom in je bil – še posebej v preteklosti – povezan z mnogimi predsodki in stereotipi. V članku Materinstvo kot izbira – ženske brez otrok smo želeli preseči stereotipno podobo ženske brez otrok. Z raziskavo na majhnem vzorcu, ki je zajemal sedem intervjuvank, smo želeli prikazati, da mnogi stereotipi o tem pojavu niso resnični oziroma ustrezni. V svojo raziskavo smo vključili le ženske, ki so se same odločile, da ne bodo imele otrok, in ne kot posledico ostalih dejavnikov (zdravstvene omejitve, odsotnost partnerja ali da partner ne želi otrok ...), kar prispeva k razumevanju tega pojava, ki je v našem prostoru slabo raziskan in še vedno premalokrat omenjen.

Vse intervjuvanke v naši raziskavi ocenjujejo, da je odločitev, da bodo ostale brez otrok, plod daljših razmišljanj. Njihova odločitev ni plod slabih izkušenj v času otroštva ali odraslosti, saj vse otroštvo opisujejo kot lepo in srečno obdobje. Pri primerjanju njihovih družin smo opazili, da se družine med seboj razlikujejo po številu otrok, odnosih med starši ter odnosih staršev do otrok. Opazili pa smo, da je večina intervjuvank zelo navezanih na svoje mame, ki so v času njihovega odraščanja v svoje otroke vlagale veliko časa in truda. Vse so bile pri vzgoji zelo skrbne ter ljubeče. Očetje pa so bili pri večini intervjuvank fizično ali emocionalno odmaknjeni, zato so večji del vzgoje in skrbi za otroke prevzele mame. Mame in hčere so se v času odraščanja zelo povezale in hčere so začutile, da njihovim mamam skrb zanje pomeni veliko odrekanja in prilagajanja, ter te občutke povezale z materinstvom. Vse intervjuvanke materinstvo vidijo kot naporno, stresno, polno odrekanj in prilagajanj. Same pa se ne želijo odrekati prostemu času, hobijem, poklicni in intelektualni rasti. Vse so s svojim življenjem zadovoljne in si ne želijo vanj vnašati dodatnega stresa. Zavedajo se, da bodo v starosti pogrešale družino oziroma da zanje nihče ne bo skrbel tako, kot pogosto otroci skrbijo za ostarele starše. Večina jih daje velik poudarek prijateljem, za katere upajo, da jih bodo spremljali tudi v naslednjih življenjskih obdobjih.

Do otrok imajo intervjuvanke različen odnos. V grobem bi jih lahko razdelili v dve skupini: skupina žensk, ki imajo otroke rade, in skupina žensk, ki jim v družbi otrok ni prijetno. Vse pa so mnenja, da otroci v življenje vnesejo veliko stresa in odpovedovanja.

Vse v intervjujih omenjajo, da so naletele na odziv družbe, da ženska mora imeti otroke, kar nakazuje, da je tako mnenje še vedno zelo razširjeno. Vendar so prijatelji in družina odločitev, da bodo ostale brez otrok, pri vseh sprejeli. Pri odločitvi so sodelovali tudi njihovi partnerji, ki so s takšnim načinom življenja zadovoljni.

Za vsakega socialnega pedagoga/pedagoginjo je pomembno, da se zaveda, da je svetovanje zelo subjektiven proces, saj nanj vplivajo njegovi predsodki, prepričanja, vrednote, stališča in stereotipi. Socialni pedagog mora biti pri svojem delu odprt za odločitve, ki so drugačne ali celo neobičajne, ter pri tem upoštevati kontekst časa, v katerem živimo. Sprejemati mora, da so odločitve, ki so bile včasih samoumevne in se o njih posamezniki niso spraševali ali se niso imeli možnosti spraševati, danes postale del izbire in odločitve vsakega posameznika. Imeti ali ne imeti otrok je danes odločitev, naloga družbe pa je, da preseže stereotipno mnenje o posameznikih, ki so izbrali drugače kot večina. Pomembno je, da se o tej in podobnih temah čim več piše in govori, saj se stereotipi premagujejo le na ta način.

LITERATURA

- Cable, A. in Sadie, N. (2005). *We are childless and proud of it!* Pridobljeno s <http://search.proquest.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/docview/320060033/13438282F9D19D878C/15?accountid=16468>.
- Giddens, A. (2000). *Preobrazba intimnosti*. Ljubljana: cf*.
- Gorjan, U. (2015). *Materinstvo kot izbira – ženske brez otrok* (Magistrska naloga). Pedagoška fakulteta, Ljubljana.
- Hakim, C. (2003). *Childlessness in Europe*. Pridobljeno s <http://personal.lse.ac.uk/hakimc>.
- Heinsohn, G. in Steinger, O. (1993). *Uničenje modrih žensk*. Ljubljana: Knjižna založba Krt.
- Kačičnik, S. (2006). *Revolucija spolnih vlog – ženske brez otrok* (Diplomsko delo). Pedagoška fakulteta, Ljubljana.
- Landa, M. A. (1983). *The Lives and Development of Voluntarily Childless Men and Women*. Ohio: The Union Institute.
- Marjanovič Umek, L. in Zupančič, M. (2004). *Razvojná psihologija*. Ljubljana: Znanstveno raziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- McAllister, F. in Clarke, L. (1998). *Choosing Childlessness*. London: Family Policy Studies Centre and Joseph Rowntree Foundation.
- Park, K. (2002). Stigma management among the voluntarily childless. *Sociological Perspectives*, 45(1), str. 21–45. Pridobljeno s <http://search.proquest.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/socscijournals/docview/213990072/1343402430332ECAA5C/1?accountid=16468>.
- Pelton, S. L. in Hertlein, K. M. (2011). *A proposed Life Cycle for Voluntary Childfree Couples*. Pridobljeno s <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08952833.2011.548703#.UxTbpoW49TI>.
- Pilkington, E. (20. 8. 2008). One in five US women remain childless in life: Census bureau data shows figure doubled in 30 years: Size of average American family also shrinking. *The Guardian*, (15). Pridobljeno s <http://search.proquest.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/docview/244273609/13438282F9D19D878CC/10?accountid=16468>.
- Portanti, M. (2009). *A comparison of the characteristics of childless women and mothers in the ONS Longitudinal Study*. *Population Trends*.

- Pridobljeno s <http://search.proquest.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/socscijournals>.
- Somers, M. D. (1993). *A Comparison of Voluntarily Childfree Adults and Parents*. Pridobljeno s <http://www.jstor.org/discover>.
- Švab, A. (2001). *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Ule, M. in Kuhar, M. (2003). *Mladi, družina, starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Urek, M. (1998). Vprašanje materinstva v teoriji in praksi feminističnega socialnega dela v ženski svetovalnici. *Zdravstveno varstvo*, 37(3-4), str. 163 – 169.
- Velišček, T. (2014). *Materinstvo – nuja ali izbira? : odnos družbe do žensk brez otrok* (Diplomsko delo). Pedagoška fakulteta, Ljubljana.
- Velišček, T. (2015). *Materinstvo – nuja ali izbira? : odnos družbe do žensk brez otrok*. *Socialna pedagogika*, 19(3-4), str. 253–273.

STROKOVNI ČLANEK, PREJET JANUARJA 2016